

ник. Звідси — необхідність у реконструкції процесу праці, збагаченні її суті, перетворенні технологічної бази виробництва, вкладенні інвестицій у саму людину, тобто в освіту, культуру, охорону здоров'я і т. ін. Згідно з концепцією людського капіталу, зростання інтелектуального потенціалу є тим благом, яке зменшує тиск соціально-економічних потрясінь на людину і суспільство. Людський капітал являє собою найпривабливіший об'єкт для інвестування. До 40 % ВВП країни-лідери отримують у результаті розвитку ефективної системи освіти. За словами А. Сміта, людину, яка здобула освіту ціною великої праці, можна прирівняти до дорогої машини. Гроші, вкладені у систему освіти, повернуться прибутком, більшим у 3—5 разів. Адже послуги, які надає ця галузь, складають основу повноцінного розвитку людини — головної продуктивної сили суспільства [2].

Добробут людини, пов'язаний з рівнем розвитку соціальної сфери, стає визначальним у соціально-економічному розвитку в усьому світі. За ступенем розвинутої соціальної сфери і добробуту народу оцінюються успіхи трансформаційних процесів. Така оцінка стосується також рівня освіченості, тривалості життя тощо.

Глобальні трансформаційні процеси не залишають сумніву щодо терміновості кардинальних перетворень в Україні. На нашу думку, Україна ще може посісти місце серед розвинутих країн та скористатись перевагами глобальних зрушень за умови перегляду функціональних факторів свого зростання. Одним із таких факторів експоненційного зростання, що максимізує економічні результати країни, є соціальний капітал. Як видно на прикладі центрального та східного регіону Європи, країни, що мають рівні запаси природних, трудових та фізичних ресурсів, прийшли до різних економічних результатів. Це трапилось тому, що, за висловом Р. Путнама: «Соціальний капітал подвоює переваги від інвестування у фізичний та людський капітал»[3].

Література

1. *Васина Л. В.* Социальное рыночное хозяйство: Словарь терминов. — М.: ИНФРА-М, 1997. — С. 123.
2. Производство и распределение знаний в США. — М., 1999. — С. 33.
3. *Putman Robert.* The prosperous community — Social Capital and Public Life//The American Prospect. — 2000. № 13. p. 35—42.

О. Г. Яновська

доцент кафедри конституційного та адміністративного права юридичного

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У ПРОЦЕДУРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Ставлення держави до своїх громадян — чіткий показник рівня стабільності демократії у ній. Якщо система процедур, спрямована на захист законних інтересів та прав громадян, надає можливість сподіватися на перемогу справедливості та законності, можна говорити і про сильну державну владу, і про пріоритет загальнолюдських цінностей, і про елементарну правову культуру суспільства. Україна, як держава, котра тільки розбудовує свою власну модель правової системи, безумовно, не може не скористатися тим позитивним досвідом, який накопичений століттями в інших країнах світу.

Одним із найдавніших та найгуманіших інститутів системи відправлення правосуддя в усьому світі є інститут присяжних засідателів. Не так давно суд присяжних діє і в Росії. Коло його діяльності достатньо вузьке: в Концепції судової реформи в Російській Федерації зазначається, що суд присяжних може і повинен бути застосований саме там, де, враховуючи тяжкість можливих наслідків, набагато небезпечніше недотриматися справедливості, аніж вимог абстрактної правової норми¹.

Досвід Росії підтверджує, що суди за участю присяжних засідателів пред'являють значно вищі вимоги до якості досудового розслідування, не вибачають помилок слідства, наявності недопустимих доказів, порушень прав людини. Це підтверджує 84,8 % суддів, 87 % прокурорів та 53,3 % слідчих².

Проект Кримінально-процесуального кодексу України, який тільки обговорюється, містить нормативне врегулювання порядку розгляду кримінальних справ судом присяжних. Однак ефективність діяльності суду присяжних залежить не тільки від рівня його нормативного врегулювання, але й від рівня професійної підготовки таких учасників кримінального процесу як судді, прокурори та адвокати. Саме від умінь, знань та досвіду адвоката-захисника й залежатиме вердикт, що виноситься судом присяжних.

¹ Нормативные материалы о судьях и суде присяжных. — М.: Юрид. лит., 1994. — С. 24.

² Адвокатская деятельность / Под ред. В. Н. Буробина. — М.: «ИКФ «Эксмо», 2003. — С. 415.

На данному етапі адвокати України не в достатній мірі готові до участі у розгляді справ судом присяжних. Такого досвіду немає у жодного українського адвоката, навіть теоретичних досліджень цього питання ще не провадилось. Однак мистецтво адвокатської діяльності, безумовно, заслуговує на відпрацювання певних правил. Іноді ці правила визначені нормою права, іноді вимогами адвокатської етики. У будь-якому разі, ще Р. Гарріс казав, що «одна практика, без знань, може тільки розвинути та закріпити невишукані адвокатські прийоми»¹.

Забезпечення ефективної діяльності адвоката в суді присяжних можливе лише за наявності системи заходів, що можуть включати в себе: 1) нормативне забезпечення правового статусу адвоката-захисника в процесі розгляду кримінальних справ судом присяжних (кримінально-процесуальне законодавство та корпоративне законодавство); 2) науково-теоретичне підґрунтя стратегії та тактики діяльності адвоката в суді за участю присяжних засідателів; 3) складання методичних рекомендацій із урахуванням міжнародного адвокатського досвіду.

Найбільш важливими постають питання, пов'язані з участю адвоката-захисника в процедурі відбору присяжних засідателів та тактики подання і доведення переконливості доказів захисту перед судом присяжних.

Від персоніфікованого складу суду присяжних, що складається із окремих особистостей присяжних засідателів із своїми світоглядом, поглядами та упередженостями, залежить, в значному обсязі, ефективність діяльності адвоката-захисника. Згідно проекту Кримінально-процесуального кодексу України (ст. 448), захисник, у випадку наявності обставин, що, згідно закону, перешкоджають участі громадянина в якості присяжного, має право заявити мотивований відвід. Адже в ст. 69 Закону України „Про судоустрій України» передбачається, що не підлягають включенню до списків присяжних громадяни: 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків народного засідателя; 3) щодо яких провадиться дізнання, досудове слідство чи судовий розгляд кримінальної справи або які мають не зняту чи не погашену судимість; 4) депутати всіх рівнів, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, державні службовці апарату судів, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, адвокати, нотаріуси; 5) громадяни, що не досягли 30-

¹ Гарріс Р. Школа адвокатури. — Тула: Автограф, 2001. — С. 11.

річного віку; 6) громадяни, які включені до списків народних засідателів. У ст. 70 цього ж Закону також додатково визначається і перелік осіб, які підлягають звільненню від виконання обов'язків присяжного засідателя за розпорядженням голови суду на їх прохання. Це: 1) громадяни, старші 65 років; 2) жінки, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною, а також які мають дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримують дітей-інвалідів, інших хворих або похилого віку членів сім'ї; 3) керівники та заступники керівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 4) особи, які не володіють державною мовою; 5) особи, які через свої релігійні переконання вважають для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя; 6) інші особи, якщо голова суду визнає важкими причини, на які вони посилаються.

Не можна допустити, щоб правосуддя здійснювали громадяни, що характеризуються асоціальною поведінкою: раніше судимі, які зловживають алкоголем та наркотичними речовинами. Майбутні присяжні засідателі повинні бути життєво мудрими, емоційно врівноваженими, здатними до об'єктивного та неупередженого розгляду кримінальних справ.

Крім того, прокурор і підсудний мають право на немотивований відвід громадян, що з'явилися для участі в справі в якості присяжних. Кожен із них вправі відвести двох громадян. Підсудний вправі доручити здійснення права на немотивований відвід законному представнику чи захиснику. Немотивований відвід є обов'язковим для головуючого.

Для того, щоб встановити наявність упередженості присяжного засідателя, адвокату надано право у письмовому вигляді подати запитання, які головуючий може поставити перед кандидатами в присяжні засідателі. Зміст та форма запитань потребує значної уваженості. На жаль, в Україні відсутні науково обґрунтовані та практично підтвержені рекомендації щодо стратегії відбору присяжних засідателів та тактичних прийомів, пов'язаних із цією процедурою і направлених на формування максимально лояльної відносно підсудного колегії присяжних.

Багатою юристів-практиків (суддів, прокурорів, слідчих) непокоїть введення суду присяжних в Україні саме тому, що згідно зі світовою практикою, такі суди виносять біля 16—20 % виправдувальних вироків, на відміну від 1—2 %, що виносяться професійними суддями. Однак, на наш погляд, саме невиправдано низький відсоток виправдувальних вироків суддів свідчить про відсутність реалізації таких основоположних принципів криміналь-

ного судочинства, як змагальність та презумпція невинуватості. Задеклароване ст. 16—1 КПК України розмежування функцій у кримінальному процесі так і не дало змогу суду відмовитись від здійснення обвинувальних функцій.

Введення суду присяжних до нашої вітчизняної системи правосуддя стане поштовхом до демократичних змін не тільки в кримінальному процесі, але і до формування нової правосвідомості громадян України.

Література

1. Адвокатская деятельность / Под ред. В. Н. Буробина. — М.: «ИКФ «Экмос», 2003. — 623 с.
2. *Гаррис Р.* Школа адвокатуры. — Тула: Автограф, 2001. — 351 с.
3. Нормативные материалы о судьях и суде присяжных. — М.: Юрид. лит., 1994. — С. 24.

Н. П. Ярош

докторант Національної академії державного управління при Президентові України, канд. мед. наук

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Права пацієнтів у сфері охорони здоров'я відображені у численних міжнародних документах і включають доступність медичної допомоги та можливість отримання медичного забезпечення відповідно до стану здоров'я хворого. У статуті керівного та координуючого органу в міжнародній роботі з охорони здоров'я — Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я — зазначається, що досягнення найвищого рівня здоров'я є одним з основних прав будь-якої людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного та соціального положення. Уряди несуть відповідальність за здоров'я своїх народів, і ця відповідальність потребує відповідних заходів соціального характеру.

Соціальні права громадян України на охорону здоров'я проголошені у статті 49 Конституції, відповідно до якої у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Проте в умовах економічної кризи основне бюджетне джерело фінансування охорони здоров'я не забезпечує